

**Kapitola z knihy:**

**Zuzana Bohušová: Neutralizácia ako kognitívna stratégia v transkultúrnej komunikácii. Banská Bystrica: DALI. 2009.**

**Tlmočenie ako zručnosť**

Tlmočenie je kulturologicky ukotvený jav. Pri tlmočníckom výkone i pri príprave naň je v pozadí neustále reflektovanie kultúrnych, intertextových, situačných a zdvorilostných konvencií. Konvenčný charakter majú prirodzené i umelé, ale už ritualizované spôsoby konania, správania a jazykových prejavov, ktoré by mali patriť u tlmočníka k osvojeným stereotypom. Ústna komunikácia – a teda aj tlmočenie – totiž nesie v sebe špecifiká

- jedinečnosti a neopakovateľnosti časového momentu,
- potreby automatických a extrémne rýchlych verbálnych a komunikačných reakcií,
- vysokej subjektívnosti a individuálnosti zvolených stratégií a
- nie kolektívnej objektivity, ale individuálnej intersubjektívnej verifikovateľnosti (Gerzymisch-Arbogast, 10. téza).

Pri kvalitnom vzdelávaní tlmočníkov a prekladateľov vychádzame z dvojakého prístupu k zručnostiam tlmočenie a preklad. Kým pre iných užívateľov cudzieho jazyka sú tieto zručnosti len cvičením a tréningom na ovládanie cudzieho jazyka, v prípade špecializovaného štúdia cudzích jazykov so zameraním na tlmočníctvo a prekladateľstvo, kde jazyk nie je len prostriedkom na komunikáciu, ale aj cieľom odborného záujmu, sú zručnosti tlmočenie a preklad nielen cestou na ovládanie cudzieho jazyka, ale aj predmetom štúdia.

V nasledujúcom prehľade dávam do súvisu ciele a súčasti výučby cudzích jazykov a translátorského štúdia, pričom nadstavbové translačné súčasti označujem hrubým písmom.

|                                                                                                                                                  |            |                                                                              |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|------------------------------------------------------------------------------|
| Cieľ učenia sa cudzích jazykov: cudzojazyčná a interkultúrna kompetencia, ktorá umožňuje dialóg (príslušníkov dvoch) kultúr.<br>Jej súčasťou sú: |            |                                                                              |
| <u>vedomosti</u> (vedieť, kognícia)                                                                                                              |            | <u>zručnosti</u> (dokázať, konať, imitácia, striedanie recepcie a produkcie) |
| kultúra, literatúra                                                                                                                              | primárne   | – počúvanie s porozumením                                                    |
| lingvistika                                                                                                                                      |            | – hovorenie                                                                  |
| reálie                                                                                                                                           |            | – čítanie s porozumením                                                      |
| geografia, história                                                                                                                              |            | – písanie                                                                    |
| zdvorilostné komunikačné konvencie                                                                                                               | sekundárne | – <b>tlmočenie</b>                                                           |
| atď.                                                                                                                                             |            | <b>prekladanie</b>                                                           |
| <b>Tlmočenie: spojenie ústnych zručností počúvania a hovorenia</b>                                                                               |            |                                                                              |
| <b>Preklad: spojenie písomných zručností čítania a písania</b>                                                                                   |            |                                                                              |
| <b>Cieľ translátorského štúdia: prekladateľská a tlmočnícka kompetencia, transkultúrna kompetencia,</b>                                          |            |                                                                              |
| <b>Dialóg kultúr cez sprostredkovateľov – mediátorov, expertov na transkultúrnú komunikáciu, tlmočníkov a prekladateľov.</b>                     |            |                                                                              |
| <b>Translácia ako služba.</b>                                                                                                                    |            |                                                                              |

Tab. 2 Porovnanie interkultúrnej a transkultúrnej kompetencie

Pri interkultúrnej kompetencii, teda pri komunikácii príslušníkov dvoch kultúr, nie je možné ustrnúť na vlastných obrazoch a interpretáciách sveta (porov. Morciniec 2007: 29), ale porovnávať ich, relativizovať v kontraste so schémami v inej kultúre a inom jazyku, a tým uskutočňovať proces interkultúrneho dorozumievania a porozumenia. Terminologické vysvetlenie: Pojmami cieľový jazyk/cieľová krajina označujeme pri výučbe cudzieho jazyka a reálií vždy cudzí jazyk a cudziu krajinu, pri translácii je cieľovým jazykom vždy jazyk translátu, ktorým sa hovorí v cieľovej kultúre (a môže to byť aj materinský jazyk a vlastná kultúra).

Transkultúrna komunikácia sa manifestuje formou prekladu a tlmočenia, zabezpečuje výmenu a rozširovanie vedomostí, hodnôt a interpretácií sveta (porov. Kadric – Kaindl – Kaiser-Cooke 2005: 30). Tlmočnícka kompetencia je označovaná aj ako ústna translačná kompetencia (porovnaj Kautz 2002: 444). Snaha o jej rozvíjanie v procese tlmočenia nie je však primárne prostriedkom na zdokonaľovanie kompetencie materinského a cudzieho jazyka, ale je samostatným cieľom výučby. V teórii tlmočenia majú dôležitú prakticko-didaktickú pozíciu fonologické a fonetické javy. Sluch, hlas, artikulácia a poznanie suprasegmentálnych javov i nonverbálnych sprievodných signálov (napr. gestikulácie) patria k najdôležitejším rétorickým nástrojom profesionálneho tlmočníka. Ústna translačná kompetencia je teda komplexná a zahŕňa v sebe zručnosti prekladateľa a tlmočníka

- vo vzťahu k analýze východiskového textu,

- produkcie cieľového textu (translátu),
- vo vzťahu k prekladateľským a tlmočnickým stratégiám
- a k rešeršovaniu a práci s príslušnou odbornou terminológiou (Koller 1997).

Ide pri tom predovšetkým o dva primárne ciele: rozvoj kultúrnej kompetencie a rozvoj textovej kompetencie. Ťažiskovým zámerom je schopnosť absolvovať tlmočnický proces ako proces optimalizácie (porov. Kautz 2002: 116). Zabezpečujú ho dostatočne rozvinuté tlmočnicke stereotypy, ktoré zahŕňajú

- rutinné automatizované postupy,
- intuitívne kreatívne postupy (porovnaj kapitolu 5 o kreácii a 7.2.4 o kreativite)
- asociatívne, kontextuálne závislé väzby medzi výrazovými prostriedkami východiskového a cieľového jazyka (porovnaj kapitolu o stratégiách 4.3).

Reálny tlmočnický výkon ich však vyžaduje v interdependencii – podľa jednotlivých fáz ústnej translácie. Prípravná fáza tlmočnickeho procesu vždy pôsobí prospektívne a evalvačná retrospektívno-prospektívne v záujme zlepšenia tlmočnickej kompetencie.

Tlmočenie je ako sekundárna receptívno-(re)produktívna zručnosť trénovateľná a (do určitej miery) naučiteľná o. i. v závislosti od osobných psychologicko-fyziologických predispozícií a od motivácie. Opačný popovičovsko-kenížovský názor sa môže týkať umeleckého prekladu, pri ktorom sa nepredpokladá, (...) že by sa dal rýchlo, ak vôbec, naučiť (porov. Keníž 2005: 72).

Cieľom translátorského tréningu je teda dosiahnutie kvalitnej tlmočnickej a prekladateľskej (transkultúrnej) kompetencie. Translátori sú transkultúrnymi mediátormi – sprostredkujú komunikáciu medzi príslušníkmi dvoch kultúr a jazykov. Pri tlmočnických rozhodovaniach, ktoré majú byť systematické, koncepčné, a nie náhodné alebo epizodické, si tlmočník pomáha špecifickými stratégiami recepcie a produkcie textu a interpretácie obsahu v dvojazyčnej komunikácii. (Obsiahly výklad k prekladateľským kompetenciám porov. Gromová 2003: 59nn.)